

1770. június 7., 8. és 9. napja szeretett Eperjesünk számára különösen is emlékezetessé lett – kiváltképpen a nyolcadika (*ezt a napot legfényesebb számokkal kell megjelölni*) – a mi kedves gyülekezetünk és iskolánk, és legfőképpen számomra, e nagyon szegény és alázatos ember számára. Ugyanis Ő Királyi és Császári Felsége, II. József, Magyarország örököse és társuralkodója elhatározta, hogy saját legmagasabb személyében szemléli meg azt a kordont, amelyet a jelenlegi zavargások miatt a magyar és lengyel határ mentén állítottak fel, és megnézi a hozzá tartozó ezredeket a külön erre a célra létrehozott táborokban hadgyakorlatokat tartatva velük. Őfelsége tehát az előzetesen kijelölt útvonalon június 7-én délelőtt tizenegy óra körül érkezett meg, kíséretében Ő Királyi Fensége Albert lengyel-szász királyi herceg, Magyarország helytartója, valamint az itt állomásozó gróf Lascy (bfe?) tábornagy és haditanács-elnök, Dajassas lovassági tábornok, továbbá az evangélikus hitű von Miltitz és von Nostitz.

Őfelsége és kísérete a helyi parancsnokság épületében szállt meg Albert herceggel együtt. Őfelsége nem fogadott tisztelgést sem a *Dicasterium*, sem a vármegye, sem a városi tanács összegyűlt testületeitől és küldötteitől, sőt egyáltalán senkitől, és minden ceremóniát teljesen mellőzött. Dél után nyílt asztalt tartott, ahol mindenkinek, különösen a hölgyeknek, szabad bejárást engedett, sőt örömét lelte abban, hogy néhányukat személyesen is kegyesen megszólítsa. Ebéd után Őfelsége különféle személyeknek, rangra és vallásra való tekintet nélkül, audienciát adott, s mindenütt azt lehetett hallani, mint ama nagy és jóindulatú római császár audienciáin: *a császár színe előtt senki sem távozzhat szomorúan*. Többek között egy bizonyos nemes, bártfai Metzner Imre kérelme révén feltárta Őfelsége előtt, hogy minden megyei szolgálattól és más hivataloktól kizárták, holott képességei megvannak hozzá, és korábbi katonai szolgálatára hivatkozott. Erre Őfelsége megkérdezte, miért hagyta el a katonai szolgálatot, és miért nem alkalmazták a vármegyénél. Metzner azt felelte, hogy az elsőt gyermeki szeretetből tette, mert édesanyját, akit kilenc árva gyermekkel hagytak magára, támogatnia kellett, a második pedig egyedül az ő vallásának, azaz evangélikus voltának tudható be. Ekkor Őfelsége legkegyesebben így szólt:

–Az első megindít engem, a második pedig sem az igazságossággal, sem akaratunkkal nincs összhangban. Meg fogok róla emlékezni.

S vaj' hogy lehetne az összes ilyen kegyes megnyilatkozás felsorolásának végre érni?

Délután öt óra körül Őfelsége igen elegánsan a magyar huszárezrednek, az úgynevezett Császár-Almásy-ezrednek az ezredeseként kalpagban, fehér rozettás (hiúzprémes paszományokkal) díszített kék egyenruhában lovagolt ki, pompásan felszerszámozott lóva alatt fényesen csillogott a takaró és felszerelés. Őfelsége a fent említett tiszteletreméltó magas

rangú kíséretével együtt az imaházunk közelében, a Kálvária alatti réten álló táborba érkezett. Ott Őfelségét az elővonult ezred köszöntötte, amelynek parancsnoka Almási tábornok volt, az alárendelt törzstisztek pedig Kis ezredes (aki a mi vallásunk híve), Huszár ezredes és Baranyay őrmester. Ezután Őfelsége lóháton, Albert herceg és Lacy tábornagy között helyet foglalva, maga mögött Eszterházy tábornagyot, valamint Miltitz és Nostitz tábornokokat tartva, a tábornoktól kezdve emberről emberre szemrevételezte az egész ezredet. Közben Őfelsége időnként magyarul szólt a huszárokhoz.

Ezt követően az egész ezred leszállt a lováról, és gyalogsorba rendeződve ismét mustrálták őket, soronként, emberről emberre. Őfelsége közvetlenül érintkezett az tisztekkel, néhány nemes úrral és hölgygel, majd mindannyian nagy meglepéssel tértek vissza a városba. Az este folyamán Splényi bárónál, a *Dicasterium*-tábla elnökénél tartottak fogadást, amelyen Őfelsége is jelen volt, és mindenkit csodálatra méltó kegyességével és jóindulatával tüntetett ki.

Másnap, június 8-án, Őfelsége, miután előzőleg körülbelül fél órán át részt vett a katolikus városi plébániatemplomban tartott istentiszteleten, majd – ahogyan hallottam – a mellette lévő iskolát is meglátogatta. Ezután a királyi fenség Albert herceg, valamint Miltitz és Nostitz tábornokok kíséretében Sóvárra lovagolt, hogy megtekintse a híres sóhivatalt. Ott nagy figyelemmel szemügyre vette a kutat, a különböző párologtató teknőket és gépezeteket, valamint az egész sókitermelési folyamatot. Az a hír járta, hogy Őfelsége ott fog ebédelni, és csak délután tér vissza a táborba.

Ezért senki sem számított arra, hogy Őfelsége még megjelenik imaházunknál, és mivel az egyházi szolgálattevők (miniszterium) *Őfelsége előtt a városban* való bemutatása is azzal zárult, hogy vagy egy emlékiratot állítanak össze, amely alkalmat adhatna az audienciára – amit maga Őfelsége is legkegyelmesebben előmozdított Miltitz tábornok közvetítésével –, vagy pedig, ha a szerencse nem kedvezne, és Őfelsége nem tér vissza az imaházhoz, akkor teljesen el kellene állni ettől, – mivel a puszta üdvözlések és beszéd Ő Királyi Fenségének nagyon kellemetlenek voltak, és külön parancsokkal is tiltották, – így az egyházi és iskolai felügyelő urak az emlékirat megfogalmazásának szándékával, – amiből azonban végül semmi sem lett – a városba indultak.

A tisztelendő Fábry lelkész úr, a szláv gyülekezet lelkipásztora, aki egy rövid *latin verset* kívánt bemutatni, és egy latin *disztichonnal* akarta üdvözölni Őfelségét, szerencsés isteni elrendelés folytán éppen egy kertben találkozott a girálti lelkésszel, Berzeviczkyvel. (Őfelsége ugyanis nem kedvelte az iskolás tudálékoskodást, és ezért Debrecenben – bár meglátogatta a kollégiumot és a könyvtárat, s ott igen kegyesen viselkedett – nem volt

hajlandó elfogadni az togátusok által átnyújtott *verset*. Hasonlóképpen, ez az egyébként jó szándékú terv ebben az esetben megfontolatlan lett volna, és könnyen hátrányunkra válhatott volna, különösen, hogy az önmagát költői tehetségéért nagyra tartó Fabry minden rábeszélés ellenére sem akart lemondani tervéről.)

Kollegám, Hellner úr munkájába mélyedt, és én is eredetileg azt terveztem, hogy előbb Sóvárra, majd a városba indulok. Azonban két álmatlan éjszaka kimerített, gyengeség és szemfájdalom is gyötört. (Hiszen a kisszebeni Wächter tisztelendő feleségével és gyermekeivel, valamint Berzeviczky tisztelendő is nálam szállt meg, és ezenfelül a császári üdvözlés előkészületei miatt az hátralévő éjjeli csendben különböző beszédekkel kellett megfogalmaznom, hogy azokat a gyűlésen (konvent) felolvashassam, és kiválaszthassuk a legmegfelelőbbet – ám amint már említettem, és ahogyan az események is mutatni fogják, végül nem valósult meg.) Ezért otthon maradtam, és teljesen felöltözve, háziköntösben az ágyba feküdtem, hogy kissé megpihenjek, miközben családomnak meghagytam, hogy figyeljenek mindenre, és azonnal értesítsenek, ha valami fontos történne.

Alig merültem álomba, amikor egy huszár gyors vágója ébresztett fel. Amint észrevettem, hogy lakásom felé fordul, azonnal felugrottam, az ajtóhoz siettem és megkérdeztem: „Ki az?” A válasz így hangzott: „A császár! Látni akarja a templomot, és már közel van.”

Rögtön mindent félredobtam, a lehető leggyorsabban rendbe szedtem öltözékemet, szólítottam Hellner kollégámat és az éppen jelen lévő iskolai tanárokat, megnyitattam az imaházat, majd azonnal a kapu elé siettem, hogy szembe nézzek Őfelségével. Alig egy fertályóra telt el a bejelentés és az előkészületek között, amikor Őfelsége kíséretével Sóvárról a vizesárok és a kis híd felől közeledett. Amint Őfelsége közel ért, néhány lépést előreléptem a legmélyebb meghajlással (de gesztusok nélkül, mivel úgy hallottuk, Őfelsége nem kedvelte az ilyesmit). Mindenki követte példámat.

Őfelsége az elképzelhetetlen kegy megnyilvánulásával levette kalapját, és amint elhaladt mellettünk, a legemberségesebb szavakkal köszöntött minket, alattvalóit és hűség híveit: – Szolgátok! – majd teljes kíséretével a kúthoz lovagolt.

Én sietve elébe mentem, még mielőtt teljesen leszállt volna lováról, és e rövid szavakkal fogadtam:

– A legmélyebb tisztelettől áthatva fejezem ki Őfelségének magam és az egybegyűlt gyülekezet nevében a legmélyebb alázatos hódolatunkat.

Őfelsége e szavakra ismét a legbámulatosabb kegyességgel levette kalapját és így szólt:

– Szolgátok!

Ezután egyenesen az imaház felé indult, én pedig kissé hátrébb húzódtam oldalra, hogy

Őfelsége minden kérdésére megfelelő választ adhassak. Ő Császári Felségét Albert herceg, valamint Miltitz és Nostitz tábornokok követték.

A kúttól az imaház bejáratáig vezető úton Őfelsége a következő kérdéseket intézte hozzám:

– Mióta áll ez a templom?

Feleltem:

– Ez a templom, a mi legdrágább császárnőnk és királynőnk kiváltságának és kegyének különleges emléke, éppen húsz éve épült, 1750-ben.

Őfelsége ezután megkérdezte:

– Akkor előtte nem volt istentiszteletük?

Feleltem:

– De igen, a legfelségesebb engedély által, de mivel a régi imaház teljesen összedőlt, alázatos kérvényünk benyújtása után engedélyt kaptunk ennek a jelenlegi, tágasabb és kényelmesebb épületnek a felépítésére.

Őfelsége folytatta a kérdéseket:

– Mondja meg nekem, mekkora lehet a gyülekezet létszáma?

Legmélyebb alázattal így feleltem:

– Őfelsége szent személye előtt a legpontosabb igazságot kívánom mondani, és úgy hiszem, valóban az igazságot mondhatom, amikor azt állítom, hogy a gyülekezet minden tagját beleszámítva körülbelül négyezer lelket számlál.

Őfelsége különösen kegyes arckifejezéssel így szólt:

– Úgy!

Ekkorra már a bejáratához értünk. Ő Császári Felsége levette kalapját, és a legnagyobb tisztelettel lépett be az imaházba, mint egy olyan helyre, amely az istentiszteletnek van szentelve. Én hátra maradtam, hogy Albert herceget és a két tábornokot előre engedjem, de Ő Királyi Fensége intett, hogy menjek előre, hogy Őfelsége oldalán állhassak, és válaszolhassak kérdéseire. Őfelsége a kórus alatt egyenesen az oltár felé haladt, kalapját a karja alatt tartva, és a keresztelőkút, valamint a férfiak padsorai között, a szószék közelében, az imaszámoly mellett megállt. Itt azt kérdezte:

– Vajon elfér ebben az épületben az egész gyülekezet?

Feleltem:

– Két nemzet: a német és a cseh tartozik a tiszteletreméltó gyülekezethez, amelyek különböző időpontokban tartanak istentiszteletet. A teljes gyülekezet soha nincs egyszerre jelen, hiszen mindig vannak betegek, távol lévők, gyermekek, cselédek és mások, akik hiányoznak.

Őfelsége elfogadta ezt a választ. Ezután megkérdezte:

– Hány prédikátor szolgál itt, és mind jelen vannak-e most?

Válaszoltam:

– Mi ketten, akik jelen vagyunk, a német gyülekezetet szolgáljuk, míg a cseh gyülekezetnek egy prédikátora van, aki most nincs itt.

Albert herceg ekkor Hellner kollégámat kérdezte a szuperintendensekről:

– Van-e ilyen tisztségük, hányan vannak, és hol működnek?

Őfelsége megismételte e kérdéseket, mire én a legmélyebb tisztelettel és az igazságnak megfelelően válaszoltam, és megemlítettem név szerint a tisztelendő Elias Fischert, a késmárki szuperintendenst, aki e kerület jelenlegi vezetője.

Őfelsége magától kérdezte:

– A templomuk messze esik a várostól, ugye?

Feleltem:

– Egyáltalán nem érezzük messzinek a járást, és a legfelségesebb kegyelem és engedély által teljesen elégedettek vagyunk azzal, hogy ezen a helyen nyilvánosan istentiszteletet tarthatunk.

– Hozzátettem: – A kassaiaknak még hosszabb utat kell megtenniük.

Őfelsége erre rendkívül kegyesen így szólt:

– Igaza van, ám van nálam egy emlékirat tőlük, lesz gondom rájuk.

Ekkor Őfelsége visszafordult, és ismét a kórus felé tekintett. Amikor meglátta a falon függő képeket, megkérdezte:

– Ez Noé bárkája?

Válaszoltam:

– Valóban az, Őfelsége.

Ezután egyenesen a másik kép felé nézett, és elindult feléje. Mivel úgy láttam, hogy nem biztos, hogy rájön, így szóltam:

– Ez az Utolsó Ítélet, amely az előbbi előkép ellenpárja.

Őfelsége felfelé tekintett, és így szólt:

– Ez Izsák feláldozása.

Majd megfordult, és ismét szembenézett azzal a képpel, amely a keresztre feszített Jézust ábrázolta a kórus felett. Erre én így szóltam:

– Ez az előbbi ellenpárja pedig a mi legdrágább Megváltónk feláldozása.

Őfelsége ekkor ismét a keresztelőmedencéhez lépett, és előző helyzetéből alaposan szemügyre vette az oltárt és a fölötte a falon elhelyezett császárné-királynő portréját, amelyen a következő felirat állt: *Maria Theresia*. Hosszasan nézte, de semmit sem szólt, csupán alig észrevehetően elmosolyodott. Ezután Őfelsége az orgona és a kórus felé lépett, és hosszan

szemlélte azokat. Az első női padosoroknál megállt, majd hozzám fordult, és megkérdezte:

– Mondja meg, térdelnek is imádkozáskor, legalább néha, például mint nálunk az átváltoztatáskor?

A legmélyebb tisztelettel így válaszoltam:

– Ha Őfelsége legkegyelmesebben meg kívánja tekinteni a padok elrendezését, láthatja, hogy azok mindenütt térdelésre vannak kialakítva.

Őfelsége így is tett, én pedig meghajoltam, és kezemet egy térdelésre kialakított padra helyeztem, mire Őfelsége rendkívül kegyesen így szólt:

– Igaza van.

Majd Miltitz tábornokhoz fordult, és franciául ezt mondta neki:

– Ön ennek az ellenkezőjét mondta nekem.

A tábornok így felelt:

– Igen, Őfelsége, ami a térdelés szükségességét illeti, azt nem állítottuk.

Én ekkor németül, a legmélyebb alázattal hozzátettem:

– Véleményünk szerint a belső, szívből fakadó istenfélelem a legfőbb istentisztelet, a külsőségekben pedig semmit sem írunk elő kötelezően, hanem minden hívőre rábizzuk, hogy miként kívánja a legméltóbb módon kifejezni tiszteletét Isten iránt.

Őfelsége nem válaszolt semmit, de láthatóan mindent jóindulattal fogadott.

Ezután kilépett az imaházból ugyanazon az ajtón, amelyen bejött, és fejét addig nem fedte be, amíg teljesen ki nem lépett az épületből.

Őfelsége ezután azonnal az iskola felé fordult, amelyet tiszteletteljes kézmozdulattal és a következő szavakkal mutattam meg:

– Ez a mi iskolánk.

Őfelsége rögtön megkérdezte:

– Milyen tanulmányokat folytatnak itt? Tanítanak magasabb tudományokat is? Mekkora a diákság létszáma?

A legnagyobb tisztelettel így feleltem:

– Az iskola a humán tudományokat oktatja, de Őfelsége különleges kegyelme révén néhány magasabb tudományágból is nyújtunk oktatást, így teológiából, filozófiából és az ezekhez kapcsolódó ismeretekből. Nem olyan terjedelemben, mint az akadémiákon, hanem inkább csak ízelítőt adunk belőlük a fiataloknak.

Hozzátettem továbbá:

– Különösen a nemesi származású és más olyan diákok számára, akik a katonai pályára készülnek, vagy egyéb módon szeretnék hasznossá tenni magukat, matematikai oktatást is

biztosítunk. A tanulók létszáma pedig legalább százötven főre tehető.

Mivel úgy tűnt, hogy Őfelségének különösen tetszett, amit a matematikáról említettem, a legnagyobb alázattal még ezt is hozzátettem:

– Bár ez nem tartozik szorosan a hivatali kötelességeim közé, különös örömet lelek abban, hogy néhány órát ennek az oktatásnak szentelek. Őszinte és legmélyebb tiszteletteljes meggyőződéssel állíthatom, hogy ezáltal már néhány tiszt kinevelésében is segíthettem Őfelsége szolgálatára.

Őfelsége a legkegyesebb módon megkérdezte:

– Kik ezek?

Én pedig a legnagyobb tisztelettel és azonnali készséggel feleltem:

– Az egyik ilyen személy a sógorom, Engelmeyer hadnagy gróf Pálffy Lipót féle ezredben, és akit – amint arról vitéz tisztársai biztosítottak – az egyik legjobb gyakorlati kiképző mesternek számít. Továbbá a Pécselt elhunyt vitéz alezredes, vitéz Kis három fia is, akik Őfelsége legmagasabb kegyéből a bécsi lovagi iskolában (*Ritterstifte*) folytathatták tanulmányaikat, és részben már szolgálatba is léptek, valamint mások is.

Őfelsége ekkor megkérdezte:

– Hol tanult?

A legmélyebb tisztelettel így válaszoltam:

– Részben Jénában, de leginkább Halléban, ahol két évig rendes tanárként is működtem a Királyi Paedagogiumban.

Őfelsége erre nagyon kegyes arckifejezéssel mondta:

– Úgy!

Ezzel Őfelsége elérkezett az iskola bejáratához. Azonnal a rektori osztályterem felé irányítottam Őfelségét, aki közvetlenül utánam jött, ám azt zárva találtuk. Mivel ez engem nagyon zavarba hozott, és a korrektornak, valamint az alrektornak – akiknek a diákjai az osztályokban tartózkodtak – is kiment a fejéből a kavarodásban, hogy kinyissák azokat, követtem Őfelségét, aki ehelyett a szemközti, nyitott grammatikai és donatista osztályterem felé fordult.

Őfelsége belépett a terembe, mire a fiatalok a szokásos felkiáltással köszöntötték:

– *Üdvözljük jelenlétét!*

Ezt Őfelsége kegyesen fogadta.

Őfelsége ezután megkérdezte, mit tanulnak ezek a fiatalok.

Én így feleltem:

– Mivel három nemzet – németek, magyarok és szlávok – tanul együtt, igyekszünk őket a

helyben szükséges nyelvekre oktatni, emellett latinra, valamint egy kis földrajzra, történelemre, matematikára és írásra. Fő tankönyveik a nyelvtan és a *Donatus*, így grammatikusoknak és donatistáknak nevezzük őket.

Mivel nem voltak nagy számban jelen, Őfelsége megjegyezte:

– Kevés ifjú van itt.

Én a legmélyebb tisztelettel így válaszoltam:

– Az ifjúság hatalmas és tiszteletreméltó vágya, hogy személyesen láthassa Őfelségét és részt vehessen ezen, a környéken teljesen példátlan, eseményen, okozta, hogy szétszóródtak.

Albert herceg kegyesen hozzátette:

– Ez nem is lehet másként, és ezt az ifjúságnak meg kell engedni.

Őfelsége ezután megkérdezte:

– Vannak-e náluk is olyan történetek, mint nálunk, amelyekkel ösztönzik a fiatalokat, például a *Dictator*?

Mivel azt gondoltam, hogy Őfelsége a római történelemre utal, így feleltem:

– Természetesen, ezeket is tanítjuk a fiataloknak.

Őfelsége azonban kegyesen pontosította:

– Nem erre gondolok, hanem például arra, hogy nálunk a restek megszégyenítésére egy festett számarat állítanak és más hasonlóra.

Ekkor megértettem Őfelsége kérdését, és így feleltem:

– Igen, nálunk egy aranyozott korona díszíti a szorgalmasakat, míg egy szalmakorona a resteket.

Őfelsége ezeket a koronákat az iskolamester katedráján meg is pillantotta, helyeselte a szokást, és mosolygott.

Őfelsége ezután kilépett ebből az osztályteremből, és belépett a mellette nyitva álló terembe, ahol a legkisebb gyermekeket tanítja rendszerint Thomasi úr, aki azonban szintén távol volt. A jelenlévő fiúk és lányok együtt, a szokásos módon felkiáltottak: – *Üdvözljük jelenlétét!*

Őfelsége a legkegyesebben mosolygott, én pedig néhány szóval megemlítettem a nehézségeket, amiket a különböző nyelvek keveredése okoz Eperjesen ezeknek a fiatal diákoknak a tanításában, amit Őfelsége kegyesen meghallgatott. Az iskolaépületből való távozáskor Őfelsége kíváncsian kérdezte:

– Valóban tizenkét ösztöndíjas tanuló van az iskolában, akik itt kapnak szállást, ellátást és minden egyebet az épületben vagy legalábbis a közelében, egy különálló házban?

Én a legmélyebb tisztelettel így feleltem:

– Egyetlen ilyen ösztöndíjas sincs. Sem az iskolában, sem máshol nem lakik egyetlen diák

sem. Néhány *kedvezményezett* ugyan van, akik évente jelentős támogatást kapnak a nemesség nagyobb alapítványaiból, de ők maguk választják meg lakhelyüket és ellátásukat.

Őfelsége ezután érdeklődött az imaház körüli lakásokról, sőt még a templomszolga szerény hajlékáról is, és mindezekről elismerően nyilatkozott.

Mély főhajtással így szóltam:

– Az iskolaépület mögött egyfajta erődítmény található.

Mielőtt azonban folytathattam volna mondandómat, Őfelsége a legkegyesebben közbevágott:

– Azt meg kell néznünk!

Ezt követően az egész főméltóságú kíséret kíséretében megindultunk az említett építmény felé, és Őfelsége mindennel meg volt elégedve.

Őfelsége ezután a mérnökről érdeklődött, mire így feleltem:

– A korábbi iskolaigazgató idejében egy Heinseli nevű diák volt az, aki most Putturnay úr és három fia mellett oktatóként szolgál.

E név hallatán Őfelsége azonnal felfigyelt, mivel ezek az ifjú urak Heinseli társaságában már Nagymihályon és Eperjesen is megjelentek Őfelsége előtt, és az Ő legmagasabb személye kérdezte és meg is szólította őket.

Albert herceg megtekintette a sánc különböző részeit és az erőd modelljét, s általában nagy meglepődését fejezte ki. Ezt követően, amikor Őfelsége visszafelé indult, Chrastina rektor úr eljűk sietett, megállt az iskola kertjénél, és mély meghajlással fejezte ki hódolatát Őfelsége előtt.

Őfelsége megkérdezte tőlem:

– Ki ez az úr?

Én így feleltem:

– Az iskola rektora.

Őfelsége erre megemelte kalapját, de szó nélkül továbbhaladt.

Időközben az iskolához vezették a lovakat, így Őfelsége a lovához lépett, majd felült rá.

Mivel azt gondoltam, hogy Őfelsége már nem kíván több kérdést feltenni és azonnal távozik, mély alázattal egészen közel léptem, és a következő szavakat mondtam:

– Őfelsége legalázatosabb szolgája nevében, valamint az itt összegyűlt gyülekezet nevében is a legnagyobb hálával és tisztelettel mondok köszönetet Őfelsége felbecsülhetetlen kegyéért és jóindulatáért, és alázatosan kérem, hogy a gyülekezet és az iskola a jövőben is méltóztassék Őfelsége legmagasabb védelmében részesülni.

Őfelsége, a lovon ülve, biztosított bennünket kegyéről és oltalmáról, majd egy pillanatra megállította lovát, és rögtön ezt kérdezte tőlem:

– Vannak-e fiókegyházak is?

Én a legnagyobb tisztelettel így válaszoltam:

– Nem, Őfelsége, a mi templomunknak nincsenek fiókegyházai. Van azonban még néhány falusi templom, úgynevezett *matres*, vagyis anyaegyházak, amelyeknek vannak fiókegyházai. E templomok látogatását azonban kollégáim bizonyos akadályok miatt részben nem tudják ellátni.

Őfelsége a legkegyesebben tovább kérdezte:

– Milyen akadályok és kik által?

Alázatos főhajtással csak vállat vontam jelezve, hogy nem tudom megnevezni ezen akadályok pontos okait, de az Őfelsége legmagasabb udvarához benyújtott alázatos tisztelettel megfogalmazott kérelmek erről bőven tanúskodnak.

Őfelsége ekkor ezt kérdezte:

– Hány templom lehet még ebben a vármegyében?

Én így válaszoltam:

– A városi gyülekezeteken és fiókegyházakon kívül körülbelül tíz. Pedig hajdanában negyvennél is több volt.

Őfelsége a legkegyesebben ezt kérdezte:

– Hová lettek ezek?

Én hallgattam, és csak alázatos arckifejezéssel és vállvonással feleltem.

Őfelsége erre így szólt:

– Ugye az előző század 80. cikkelye?

Ezzel arra utalt, hogy Őfelsége pontosan tudja, mi volt a templomok számának csökkenésének oka.

Erre csak mély, tiszteletteljes meghajlással válaszoltam.

Őfelsége ismét kérdezte:

– Hogyan vették el őket?

Újból meghajoltam és vállat vontam. Őfelsége elmosolyodott, és nagyon barátságosan mondta:

– Ugye igaz? *Hol jó módon, hol rossz módon.*

Majd elindult lovával. Továbbra is ott maradtam a ló mellett, mire Őfelsége lovaglás közben megkérdezte:

– Hová valósi?

Alázattal válaszoltam:

– Én és kollégám, mindketten Őfelsége alázatos szolgálói, a Szepességből származunk.

Őfelsége erre így szólt:

– Akkor tehát jó németeknek kell lenniük?

Válaszoltam:

– Természetesen! Őfelsége ott szinte kizárólag németekkel találkozna.

Őfelsége így felelt:

– Ennek örülök.

Miután Őfelsége néhány lépést lassan megtett, ismét felém fordulva kérdezte:

– Mondja csak, lehet-e itt, vagy legalább az országban teljes teológiai tanulmányokat folytatni?

A legnagyobb alázattal válaszoltam:

– Nem, Őfelsége. Jelenlegi helyzetünkben sem itt, sem másutt az országban nem tudjuk a teológiát teljes terjedelemben tanulmányozni. A kisebb egyházi és iskolai hivatalokra még tudunk képzést adni, de a jelentősebb egyházi és iskolai szolgálatokhoz már nem tudunk megfelelő végzettséget biztosítani, ezért legmagasabb engedelemmel külföldi akadémiákat kell látogatnunk.

Őfelsége erre megkérdezte:

– Legtöbbször hol tanulnak? Göttingában vagy Halléban, ugye?

Én így válaszoltam:

– Igen, ott is, Őfelsége legmagasabb engedélyével, de leginkább a számunkra, magyarok számára (*für uns Ungarn*) kedvezőbben berendezett szász akadémiákon: Lipszéban, Wittenbergben, Jénában.

Ő Királyi Fensége, Albert herceg e szavak hallatán nagyon észrevehetően mosolygott, és fejének biccentésével is egyetértését fejezte ki.

Őfelsége egészen kivételes kegyelme és jóindulata iránti bizalmamban alázattal hozzátettem:

– Amíg Őfelsége legmagasabb kegyelme és jóindulata meg nem ajándékoz bennünket egy akadémiával szeretett hazánkban, a megfelelő időben.

Őfelsége ezt a bizalmat egyáltalán nem fogadta rossz néven, hanem bár szavakkal nem, de elég nyilvánvalóan, a legkegyesebb arckifejezéssel válaszolt.

Ezután, mikor Őfelsége gyorsabb iramban kezdett lovagolni, én is szinte mellette haladtam, lépést tartva vele, míg el nem értük a kaput és annak küszöbét. Itt határozta el magam, és megcsókoltam Őfelsége ruháját.

Őfelsége kegyesen leeresztette egyik kezét, de mivel a ló éppen erőteljesebben lépett, nem tudtam elérni azt; kollégám, Hellner úr, szintén gyorsan odaugrott, és ő is megcsókolta

Őfelsége ruháját.

Őfelsége ekkor ismét levette kalapját, és búcsúzóul kimondta az emberi jóság szinte hihetetlen szavait:

– Az önök szolgálója vagyok.

Majd egész kíséretével együtt átlovagolt az árkon, a felsőkapu felé a városba.

A temetőben különféle népség, lengyelek és más római katolikusok gyűltek össze, és Őfelsége elvonulásakor letérdeltek, nemcsak maga Őfelsége fedte meg őket haraggal, hogy keljenek fel, hanem a huszároknak is rájuk kellett ugratniuk, hogy ezt az Őfelsége által rendkívül helytelenített tiszteletnyilvánítást megakadályozzák.

Miután Őfelsége eltávozott, végre megérkezett a tisztelendő Fabry doktor és a tisztelendő Berzevitzky doktor a kertből, de sajnálatos módon már későn. Ekkor én a jelenlévőkhöz fordultam ezekkel a szavakkal:

– Szeretteim, testvéreim és barátaim! Egy nagy császártól most egy teljesen váratlan, gyakorlati leckét kaptunk alázatról és emberségességről. Jegyezzük meg jól ezt a napot és ezt a boldog órát, s ezt a leckét soha ne feledjük el!

Alig terjedt el a hír a városban arról, ami a temetőben történt, máris mindenki, aki nem volt részese ennek a szerencsének, odasietett, és hallani akarta a történetet. A tisztelt iskolaigazgató, Péchy Gábor felügyelő, Krasznie, Fejérváry és más nemesek is megérkeztek, s nekik azonnal, ahogyan másnap a tisztelt Radvánszky Ferenc doktornak és Újházy Dánielnek is, részletes beszámolót kellett tartanom, amely minden esetben tiszta, szívből jövő örömet és meglelégedést váltott ki.

Mivel Őfelsége Lőcsére ment, rögtön írtam a tisztelendő Hermann doktornak, és egyfajta eligazításképpen beszámoltam neki a történetekről – de levelem sajnos késve érkezett meg, bár igen kellemes fogadtatásban részesült. Ez a kedves hivatali testvérem aztán beszámolt nekem arról is, mi történt Lőcsén, amit levelezéseim gyűjteményében meg lehet találni. Minden egyéb ide tartozó részlet megtalálható az általam erről írt részletes tanulmányban, amelyből a szükséges információk részben bekerültek az itteni egyházi jegyzőkönyvbe, részben Pozsonyba és más helyekre kerültek továbbításra, külön kérésre.

E beszámolómat a Zsoltárok 61, 7–8 verseivel zárom:

Adj, ó Isten, ennek a drága hercegnek, e legbájosabb császárnak és örökös királynak hosszú életet, hogy évei örökké tartsanak, hadd üljön mindig előtted, ó Isten! Mutasd meg neki kegyelmedet és hűségedet, hogy azok őt megőrizték! Ámen.¹

¹ Napokra napokat engedj a királynak, / s évei tegyék ki nemzedékek korát! / Uralkodjék örökké Isten előtt, / küldd védelmére kegyelmedet / és hűségedet!

Mivel az ellenfelek – akiről részletesebben a bővebb beszámoló szól – nem részesültek ilyen kegyelemben, irigységükből és gyűlöletükből fakadóan a legnagyobb hazugságokat találták ki ellenünk, és terjesztették a nép körében. Például azt híresztelték, hogy Őfelsége kemény szavakkal támadt ránk, fenyegetett, sőt szidalmazott bennünket, megparancsolta a császárné-királynő portréjának eltávolítását, és más efféle képtelenségeket, melyek azonban – mivel maga a valóság is ezek ellen szólt – semmiféle cáfolatra nem szorultak. Az Úr legyen kegyelmes hozzánk, és fordítsa legdrágább fejedelmeink és uralkodóink szívét mindenkor a szegény evangéliumi Sion iránti tiszta kegyelem felé!

A német eredeti forrása:

HÖRK, József. *Emléklap az eperjesi ev. templom és az eperjesi ev. ker. Collegium visszaszerzésének 100 éves örömnépe alkalmából*. Kassa: Bernovits, 1885, 15 – 27.

